

İqlim dəyişikliyi

Səbəbləri, nəticələri və həlli yolları nələrdir?

Röyalə Xəyal

İqlim dəyişikliyi dünyanı təhdid edən ən böyük iqtisadi, sosial və ekoloji problemlərdən biridir. İqlim Dəyişikliyi üzrə Hökumətlərarası Paneldə iqlim dəyişikliyi ilə bağlı müzakirələr aparılır və dünyanın gətdikcə istiləşdiyini bildirilir. Bu mövzuda aparılan bütün müşahidələr göstərir ki, qlobal okean və havanın temperaturu yüksəlir, buz və qar əriyir. Məlumdur ki, dəniz səviyyəsi bu səbəbdən qalxır. İqlim dəyişikliyi əsasən insan fəaliyyəti nəticəsində yaranan istixana qazları emissiyaları ilə əlaqədardır.

İqlim Dəyişikliyi nədir?

İqlim dəyişikliyi məsələsi bu qədər önəmli olsa da, problemin qarşısını almaq üçün "qlobal iqlim dəyişikliyi nədir" sualına dəqiq olaraq cavab verilməlidir. Atmosfer və ya astronomik dəyişiklikləri əhatə edən iqlim dəyişikliyi klimatologiya sahəsinə daxildir. İnsan faktoru qlobal iqlim dəyişikliyinə altında yatan ən diqqət çəkən elementdir.

Qlobal iqlim dəyişikliyinə ən mühüm iki mənbəyin qlobal soyutma və qlobal istiləşmə olduğunu söyləmək olar. Qlobal istiləşmə, atmosferə buraxılan qazların səbəb olduğu təxmin edilən istixana effektinin nəticəsi olaraq bilinir. "İstixana effekti nədir" sualının cavabını günəşdən əks olunan şüaların buraxılan qazların saxlanması kimi izah etmək olar. Qlobal istiləşmə il boyu dənizdə, quruda və havada ölçülən orta temperaturun artması kimi ifadə edilə bilər. Qlobal istiləşmə yay temperaturu artdıqca, qlobal soyutma isə yay temperaturu azaldıqca baş verir. O qədər ki, "İqlim dəyişikliyi niyə baş verir" sualın mənbəyi kimi qlobal istiləşməni göstərmək olar. Bununla belə, qlobal soyutma bu mərhələdə təsirli olan başqa bir amildir.

Dünyanın sürətli dəyişməsi və texnologiyanın inkişafı ilə sənaye fəaliyyətləri də artır. Bu vəziyyət iqlim dəyişikliyi və qlobal istiləşmə kimi təhlükələri gətirir. İnsan həyatı bu yeni inkişaflarla yaxşılaşsa da, asanlaşsa da, dünyanın bu dəyişikliklərlə ayaqlaşma bilmədiyini söyləmək yerinə düşərdi. Bu uyğunlaşmamaq dənizin çirklənməsi, ətraf mühitin çirklənməsi və havanın çirklənməsi kimi yeni problemlərlə özünü göstərir. Xüsusilə suyun çirklənməsi ilə bağlı problemlər günü-gündən artır və ətraf mühit üçün təhlükə yaradır. Qlobal istiləşmə və iqlim dəyişikliyi ilə müxtəlif təbiət hadisələri meydana çıxmağa başlayıb. Bir çox insan qeyri-adi iqlim şəraitindən şikayətlənir. Uzun qışlar, ən az qış qədər soyuq olan yazlar, yayın sonu kimi qeyri-adi iqlim şəraiti ilə qarşılaşıyıq. Bundan əlavə, biosferdəki canlıların müxtəlifliyinin gündən-günə azalması iqlim dəyişikliyinə nəticələri arasında göstərilə bilər. Bu vəziyyətdə canlıların yaşanan dəyişikliklərə uyğunlaşma bilmədiklərini asanlıqla görmək olar. İqlim dəyişikliyinə təhdidədi təsiri insan faktorlarının iştirakı ilə asanlıqla ortaya çıxır. Canlıların bu sürətli dəyişikliyə ayaq uydurması çox çətinləşir.

Qlobal iqlim dəyişikliyinə səbəblərinə həddindən artıq qəfil dəyişikliklər daxildir və bu, müxtəlif mənbələrdən baş verir. Bu vəziyyətin səbəbləri əsasən insan faktorları ilə bağlıdır. Həddindən artıq soyutma və qızdırma nəticəsində canlıların məhv olma riski var. Əslində nəslə kəsilməmiş canlılar təbiətdəki bu istiləşmə və ya soyutma nəticəsində ortaya çıxır. İqlim dəyişikliyinə səbəbləri arasında ən diqqət çəkəni, şübhəsiz ki, atmosferdə temperaturun artmasıdır. Qlobal temperaturun dəyişməsi insanların müxtəlif istehsallar etməsi və şüursuz olaraq təbiəti dəyişməsi nəticəsində baş verir. Qlobal iqlim dəyişikliyinə əsas səbəbləri arasında insan faktorları, ozon təbəqəsinin aşınması, atmosferdə istixana qazlarının və hissəciklərinin artması, ətraf mühitin şüursuz şəkildə məhv edilməsi daxildir.

İqlim dəyişikliyi qlobal miqyasda enerji istehlakı ilə sıx bağlıdır. Qalıq yanacaqların istehlakı nəticəsində atmosfərə atılan qazların yaratdığı istixana effekti nəticəsində xarab olan sistemlər iqlim dəyişikliyi ilə nəticələnmişdir. Qlobal istiləşmə də iqlim dəyişikliyinə nəticələrindən biridir. Temperatur artımlarının eksponent olaraq artdığı günümüzdə, iqlim dəyişikliyinə nəzarət etmək üçün enerji istifadəsinin nəzarət altına alınması və azaldılması lazım olduğu müəyyən edilmişdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının iqlim komissiyaları 2030-cu il hədəfləri çərçivəsində qlobal enerji istifadəsini 35% azaltmağı şərt kimi təqdim ediblər.

Ölkə səviyyəsində bürokratik tənzimləmələr iqlim dəyişikliyinə qarşısının alınmasında fərdi tədbirlər qədər rol malikdir. Ölkələr qlobal iqlim dəyişikliyi ilə dövlət səviyyəsində mübarizədə mühüm rol oynayır. Bu üsulları belə sadalaya bilərik:

- Qalıq yanacaqların istifadəsinə nəzarət
- Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə
- Kənd təsərrüfatı və meşə torpaqlarının qorunması
- Yerli istehsalın və istehlakın dəstəklənməsi
- İqlim dəyişikliyi kontekstində sənaye təcrübələrinin təftiş və nəzarətə məruz qalması
- Su ehtiyatlarının qorunması
- İqlim ədalətini təmin etmək üçün strategiyaların hazırlanması
- Davamlı İnkişaf Məqsədləri kontekstində idarəetmə və qlobal səviyyədə iqlim dəyişikliyi ilə mübarizə üçün təşkilati strategiyaların yaradılması.

Qlobal iqlim dəyişikliyi yer üzündə həyatı təhdid edən ən kritik gündəm məsələlərindən biridir. Kütləvi miqrasiya və iqtisadi strukturların dönməz şəkildə pozulması ölkələri siyasi və sosial cəhətdən zəif etmək üçün kifayətdir. Buna görə də həyatın davamlılığını təmin etmək missiyası ölkələr tərəfindən birgə inkişaf etdirilən təcrübələrlə, eləcə də fərdi səylərlə dəstəklənməlidir. İqlim dəyişikliyinə ən böyük mənbəyi olan insan davranışı bu kontekstdə maarifləndirmə yolu ilə yaxşılaşdırılmalı və canlı həyatı qorumaq üçün addımlar atılmalıdır.

İqlim dəyişikliyi həyatın müxtəlif sahələrində öz təsirlərini göstərir. "İqlim dəyişikliyi niyə təhlükəli ola bilər?" deyə düşünürsünüzsə, onun nəticələrinə nəzər salmaq lazımdır.

İqlim dəyişikliyi və qlobal istiləşmə qütb bölgələrində buzlaqların əriməsinə səbəb olduğu üçün dəniz səviyyəsi yüksəlir. Ciddi sel və daşqınlara səbəb olan bu vəziyyət sahilyanı ölkələrdə həyatı qeyri-mümkün edə bilər.

Ekstremal temperatur, güclü yağış və qasırğa kimi ekstremal hava hadisələri daha tez-tez baş verə bilər.

Temperatur yüksəldikcə meşə yanğınları daha tez-tez baş verə bilər.

Ekosistemin tarazlığı pozulur, canlıların müxtəlifliyi azaldıqca torpaq münbit olur. Tərəvəz və meyvə kimi bitki qidalarına daxil olmaq çətinləşir. Belə olan halda heyvan yetişdirmək mümkün olmayacağından ciddi qida böhranı yaranacaq.

Kənd təsərrüfatı və heyvandarlıq sahəsi də, həmçinin şiddətli tufanlar, şaxtalar və həddindən artıq temperatur kimi ekstremal hava hadisələrindən ciddi xəsarət ala bilər.

İqlim dəyişikliyi su ehtiyatlarına da mənfi təsir göstərir. Qlobal istiləşmə ilə artan quraqlıqlar bütün dünyada su və qida böhranlarına səbəb ola bilər. Bu böhran böyük müharibələrə və kütləvi ölümlərə səbəb olur.

Əgər istixana qazlarının emissiyasının, qalıq yanacaq istehlakının və su ehtiyatlarının israfçılığının qarşısını almaq istəyiriksə, sənaye fəaliyyətinin artmasının qarşısını almalıyıq. Buna nail olmaq üçün davamlılıq çərçivəsində istehlak vərdişlərimizi yenidən bərpa etməliyik. Birdəfəlik istifadə olunan məhsulları, plastik şüşələri və qablaşdırmaları həyatımızdan çıxarmaq və ya təkrar emal edilə bilən materiallardan istifadə etmək yaxşı bir ilk addım ola bilər.

Davamlı enerji mənbələrindən daha çox istifadə etməliyik. Günəş, külək və dalğa enerjisi kimi resurslar kömür, neft və təbii qaz kimi qalıq yanacaqlardan əldə edilən enerjini əvəz edə bilər.

Uzunömürlü və yaşana bilən bir dünya üçün baxdığımız hər yeri bir az yaşıl rəngə boyamalıyıq. Meşədə ocaq yandırmamaq, ağac kəsməmək kimi ehtiyat tədbirləri görməklə yanaşı, hər fürsətdə bir neçə ağac əkəklə Yer kürəsini qoruya bilərik.

Suya qənaət etmək, iqlim dəyişikliyinə qarşısını almaq üçün görə biləcəyimiz ən mühüm tədbirlərdən biridir. Qlobal istiləşmə nəticəsində yarana biləcək mümkün su böhranlarının qarşısını almaq üçün bu gün əlimizdə olan hər damcı suyu ehtiyatla xərcləməliyik.

Əgər sel, yanğın, quraqlıq, sürüşmə kimi fəlakətlərin normallaşdığı və gələcək nəsillərin hər an bu fəlakətlərin qorxusu ilə yaşadığı bir dünya istəmiriksə, bu gün aldığımız tədbirlərlə onlara daha yaşana bilən bir dünya qoya bilərik. Fərdi və ictimai şüurla meşələrimizi və su ehtiyatlarımızı qoruya, atmosferi istixana qazlarından təmizləyə və qalıq yanacaq istehlakının qarşısını ala bilərik. Bütün bunlar üçün hər gün iqlim dəyişikliyi ilə bağlı məlumat əldə etmək, bu məlumatı ətrafımızla paylaşmaq və alına biləcək hər bir tədbiri həyata keçirmək əsas vəzifələrimiz arasındadır.